

Sisukord

Sissejuhatus	4
Kõrreliste tähtsus inimesele	6
Ülevaade kõrrelistest	8
Kõrreliste kasutamine aias	12
Hooldamine	19
Selgituseks	22

Kõrreliste lühikirjeldused 24

Kasvuvorm, botaanilised
omadused, kasvukoht,
kasutamine, paljundamine

Lisad	120
Eestikeelsete taimenimetuste loend	122
Ladinakeelsete taimenimetuste loend	126

Kõrrelisi leidub kõigil mandritel. Need vastupidavad taimed on suutnud kohastuda väga erinevate kasvutingimustega. Ainult ookeanide sügavustes, pooluste jääväljadel, lumistel mäetippudel ja suurtes liivakõrbetes pole suutnud nad ellu jääda.

Kõrrelised vallutavad kiiresti uusi alasid. Kui igilumi taandub, ilmuvad steriilsele maapinnale kõigepealt õiteta taimed, nagu vetikad ja samblikud. Kohe seejärel on aga kohal esimesed lihtsad õistaimed – kõrrelised. Nende kergeid ja tihti lendkarvakestega varustatud seemneid kannab sinna tuul. Enamasti on tegemist vähenõudlike liikidega, kes suudavad edeneda vähesel mullal ja isegi kaljulõhedes. Tänu sellele omadusele kasutatakse kõrrelisi rikutud maastike rekultiveerimiseks, näiteks sobivad nad hästi kunagiste pealmaakaevanduste (karjääride) ja prügilate haljastamiseks.

Sageli on kõrrelistega kaetud väga suured maa-alad. Mõelgem näiteks kuni silmapiirini laiuvatele preeriaväljadele Põhja-Ameerikas. Olenevalt sademete hulgast eristatakse madalrohu-, segarohu- ja kõrgrohu-preeriaid. Loomulikult kasvab preeriates ka teisi õistaimi, kuid ülekaalus on siiski kõrrelised.

Loodusliku taimkatte poolest sarnanevad preeriaga Aafrika savannid ning Ida-Euroopa ja Aasia stepid. Ka Austraalias, kus maapind on enamasti kuiv, on kõrrelised – eelkõige spinfoxhein – vallutanud suuri alasid.

Kõrreliste tähtsus inimesele

Toit

Kõrrelised on kuulunud inimese toidulauale iidsetest aegadest peale. Aafrikas on kõige olulisemaks kõrreliseks olnud hirss, Ameerikas mais, Aasias riis, Euroopas erinevad toiduteraviljad, nagu nisu, kaer, oder ja rukis. Kõikjal maailmas on aretatud teraviljaliikidest sorte, mis on saagikad just selles piirkonnas. Erinevaid teraviljasorte on tänapäeval sedavõrd palju, et neid pole võimalik kokku lugeda. Sordiaretus on väga oluline valdkond, sest maakera elanikkond üha kasvab ja toitu on vaja aina rohkem.

Toidu kasvatamine toob aga kaasa loodusliku taimkatte vähenemise. Suured metsamassiivid on tänaseks muudetud põllumaaks. Ja kui põld on välja kurnatud ega sobi enam tera- ja juurviljade ning teiste tarbetailade kasvatamiseks, hakatakse seal loomi karjatama. Nii on tekkinud rohealad Uus-Meremaal, Austraalias, Lõuna-Ameerikas, aga ka Euroopas.

Seega on kõrrelised juba aastatuhandeid hoolitsenuid, et loomadel – järelikult ka inimestel – oleks piisavalt toitu.

Ammustel aegadel sõid metsikud loomad rohtu, mis kasvas savannides, preeriates ja niitudel. Põhja-Ameerika lõputud tasandikud olid hiiglaslike

piisonikarjade päralt. Metsikuid loomi on praeguseks vähe järele jäänud ja preeriaste asemel laiuvad suured teraviljapõllud. Ja sinna, kus varem kasvas mets, on aja jooksul tekkinud karjamaad. Selleks et kevadel tärkaksid karjamaadel loomadele maitstavad kõrreliste liigid, põletatakse seal igal aastal kuivanud taimestik maha.

Euroopa mägistes piirkondades laiuvad põllud tihti mäenõlvadel. Kuid väga kõrgele põllud siiski ei ulatu, sest üleval on põllutaimede jaoks liiga külm. Kõrgemad nõlvad on vallutanud vähenõudlikud kõrrelised. Karjamaana neid alasid aga ei kasutata, sest seal ei kasva kariloomadele vajalikke valgurikkaid heintaimi. Karjamaad paiknevad veidi allpool, seal, kus suudavad edeneda pidevat kärpimist taluvad liigid. Varem elasid neil aladel metsikud loomad, kes nüüdseks on pidanud taanduma kõrgemale mägedesse ja leppima sealse kasina toiduga. Kuid inimene ajab oma lambakarju juba ka kõrgele mägedesse.

Veelgi halvem on aga olukord maailma kuivaladel. Kõrbe äärealadel suudavad kasvada vaid üksikud kõrreliste liigid ja needki on viimasel ajal üha sagedamini toiduks mitte metsikutele loomadele, vaid kariloomadele. Konfliktid on seega vältimatud.

Kui kliima peaks ka edaspidi nii kiiresti soojenema kui viimastel aastatel, laienevad kõrbealad veelgi ja suureneb vähenõudlike kõrreliste ja sukulentide arv.

Kõrrelised kunstis ja kultuuris

Aasia maali- ja kirjakunstis, skulptuuris, aga ka aiakunstis on eriline koht bambusel. Seda kiiresti kasvavat taime kasutatakse väga mitmel moel: hoonete ja tellingute ehitamiseks, punutiste valmistamiseks, aga ka toiduks. Näiteks hiidpandad ehk bambuskarud toituvad peamiselt just bambusevõrsetest. Bambus on tõepoolest kõrreline. Mõned liigid kasvavad ööpäevas üle 40 cm, nii et taim sirgub lausa silmanähtavalt. Bambuse tüvi on küll õõnes, kuid puitunud. Erinevalt aga puu tüvest, mis on ülevalt peenem, on bambuse tüvi maa-pinnast kuni tipuni ühtlase jämedusega. Euroopa neis piirkondades, kus talved on pehmed, kohtab seda elegantset taime aedades üsna sageli.

Brasiilia keskosa kuivadel aladel kasvab kuldsete lehtedega kõrrelise liik, mille traatjatest võrsetest valmistavad kohalikud elanikud ehte- ja tarbeasju alates käevõrudest kuni käekottideni, mis kõik hästi müügiks lähevad. Seega võib kõrreline olla ka elatusallikaks.

Pilliroost tehakse aga Lõuna-Ameerikas veel tänagi paate. Titicaca järve saarte elanikud ei ole oma esiisade vanu töövõtteid unustanud – kes teab, kauaks neid oskusi veel jätkub. Et pilliroopaatidel võib edukalt ka ookeanidel seilata, tõestas meeldejäädvalt Norra uurija ja seikleja Thor Heyerdahl.

Euroopas, sealhulgas ka Eestis, kasutatakse pilliroogu seniajani

katuste tegemiseks. Rookatus on tänapäeval luksus, mida vähesed endale lubada saavad.

Kõrrelisi vajatakse ka maastike rekultiveerimiseks. Ohtralt võrseid ajavate liikidega, nagu näiteks orashein ja luidekaer, saab edukalt siduda kallakute ja luidete pinnast. Samuti sobib kõrrelisi istutada veekogude kallaste ja kunagiste kaevandusalade ning mäesuusaradade haljastamiseks.

Ülevaade kõrrelistest

Kõrreliste liigitamine

Aianduses käsitletakse mõiste „kõrrelised” all lisaks kõrreliste sugukonna taimedele ka lõikheinaliste, loaliste ja hundinuialiste sugukonda kuuluvaid taimi.

Kõrreliste (*Poacea*) sugukond on üks suurimaid taimesugukondi, kuhu kuulub umbes 650 perekonda 9000–10 000 liigiga. Taimekooslused, kus domineerivad kõrrelised, katavad umbes 20% maakera maismaast. Selle sugukonna liike kasvab nii troopikas kui kõrgmäestikes, kõikjal on nad oma kasvukoha ja ilmastikuoludega hästi kohastunud. Kõrreliste sugukonda kuuluvad tuntud toiduteraviljad, aga ka paljud teised tarbetaimed.

Lehed on kõrrelistel enamasti niitjad või lineaalsed, varred (kõrred) seest õõnsad, paksenenud ühenduskohtade ehk sõlmedega, mis aitavad vartel püsti püsida. Ainult sinihelmikate (*Molinia*) vartel pole sõlmi.

Kõrresõlmed sisaldavad erilist kasvukude. Just seetõttu suudavad kõrreliste varred pärast lamandumist jälle sirguda. Erinevalt paljudest teistest taimedest ei kasva kõrreliste vars pikemaks mitte tipust, vaid sõlmede pealt. Sellepärast kasvavad kõrrelised kiiresti. Lehed asetsevad varrel enamasti vahelduvalt. Vart ümbritsevat lehe osa nimetatakse lehetupeks. Kõrreliste on iseloomulik lehelaba ja -tupe üleminekukohas olev keeleke.

Kõrreliste lehed võivad olla kas lamedad, nagu näiteks hiina siidpöörisel, või servadest rullunud, nagu rand-luidekaeral. Rullunud lehtedega liigid taluvad tavaliselt üsna hästi kuivust. Rand-luidekaera lehestik on lisaks sinaka varjundiga, see kaitseb taime liigse aurumise eest. Kollakat värvi ja kirjulehised kõrrelised on seevastu päikese ja kuivuse suhtes tundlikumad.

Kõrreliste hulgas on nii igihaljaste kui ka suvehaljaste lehtedega liike. Viimased paistavad tihti silma oma kauni sügisvärvuse poolest.

Kõrrelised on rohttaimed, ainult bambus kuulub puittaimede rühma.

Kõrreliste juurestik võib olla tihe-dasti läbi põimunud, nagu näiteks siidpöörisel (*Miscanthus*). Kuna noored lühikesed juurevõsud tungivad ülespoole, moodustavad sellised taimed ajapikku üha laieneva tiheda puhma. Esineb ka pikkade maa-aluste võsude ehk risoomidega liike, näiteks amuuri siidpööris (*Miscanthus sacchariflorus*). Osa liike moodustab aga maapealseid

Seda püsikuaeda ilmestavad kõrgekasvulised ilukõrrelised ja ümaraks püगतud pükspuud.

võrseid, mis sõlmekohtadest juurduvad, sellised on näiteks murukõrrelised.

Kõrreliste õied on tihti vähemärgatavad, seda nii vormi kui värvi poolest. Vastupidi näiteks orhideedele või liiliatele, kes kuuluvad koos kõrrelistega üheiduleheliste klassi, on kõrrelised enamasti tuultolmlejad ega vaja putukate ligimeelitamiseks erksavärvilisi õisi. Kõrreliste üksikõied on suhteliselt väikesed. Silma torkavad nad enamasti siis, kui avanevad isasõite kollased tolmukapead. Tuul kannab õietolmu laiali. Samal ajal avanevad emasõite emakasuudmed, mis püüavad õietolmu kinni. Pärast tolmeldamist ja viljastamist hakkavad arenema

seemned, viljaks on enamasti teris.

Iga õit ümbritsevad sõklad, mille värvus ja kuju on liigiti erinev, kuid sageli turritab neist välja ohe. Silmatorkavalt pikad niitjad ohted on näiteks stepirohtudel.

Kõrreliste õisik koosneb osaõisikutest ehk pähikutest. Õisikutüüpe eristatakse selle järgi, kuidas pähikud on peateljele kinnitunud ja kuivõrd nad on harunenud. Põhilised õisikutüübid on tähk, pööristähk ja pööris.

Mõni liik võib vegetatiivseks paljunemiseks kasvatada õievartele tütar-aimi.

Seda teevad põhiliselt mäestikes kasvavad liigid, sest nende seemned ei jõua küpseda.

10 Sissejuhatus

Lõikheinaliste (*Cyperaceae*) ja loaliste (*Juncaceae*) sugukonda kuuluvad taimed eelistavad enamasti happelist pinnast. Iluaianduslikult pakuvad lõikheinalistest enim huvi tarnad (*Carex*). Hundinuialised (*Typhaceae*) ja kõrreliselaadsete seltsi kuuluvad jõgitakjalised (*Sparganiaceae*) on peamiselt märgalade taimed.

Lõuna-Aafrikast pärit ja seal kasvatavaid restioliste (*Restionaceae*) sugukonda kuuluvaid taimi selles raamatus ei käsitleta, sest need soojalimbased kõrrelised ei pea meie kliimas vastu.

Kogu maailmas levinud lõikheinaliste (*Cyperaceae*) hulka kuulub umbes 90 perekonda 4000 liigiga. Nende

Ainuroog paistab silma oma kaardus lehtede poolest.

taimede varred on sõlmedeta, kolmnurkse ristlõikega ja säsiga täidetud. Erandi moodustavad ümarate vartega villpead (*Eriophorum*).

Paljud lõikheinalised eelistavad niisket pinnast. Nad edenevad hästi veekogude kallastel, rabades, aga ka suurte puude varjus.

Nad on tihti igihaljaste lehtedega ja ohtralt võsundeid ajavate juurepuhmastega.

Lõikheinaliste õisikud võivad olla küllaltki dekoratiivsed. Paljudel tarnadel on varrel ruljad emasõied ja sama varre tipus isasõied. Öitsemise ajal pudeneb kollane õietolm ka tuulevaikse ilmaga alla emasõitele. Tarnad on tuultolmlejad, erandiks vaid baldo tarn (*Carex baldensis*). Viljaks on ühe-seemneline päkklike, mis asub lühikesse tõmbi nokaga põisikus.

Lõikheinaliste ja loaliste sugukonnas on palju inimesele kasulikke liike. Mõned neist on söödavad, teisi kasutatakse katusekattematerjalina või punutiste valmistamiseks.

Loaliste (*Juncaceae*) hulka kuuluvatel lugadel (*Juncus*) on iseloomulikud ruljad lehtedeta varred, mille tippudes asuvad tihedates pähkades õied. Ka nemad eelistavad niisket või märga kasvukohta ning sobivad hästi tiigi või mõne muu veekogu kallastele.

Loaliste sugukonda kuuluvad ka piipheinad (*Luzula*). Neil on tihti pilkupiüüdvad õisikututid, eriti paistab oma valgete õisikutega silma lumi-piiphein (*Luzula nivea*). Mõned piipheina liigid edenevad ka kuivas

kasvukohas, kattes kogu maapinna oma igihaljaste padjanditega.

Hundinuialiste (*Typhaceae*) sugukonda kuulub ainult üks kosmopoliitne taimeperekond – hundinui (*Typha*) – oma umbes 15 liigiga. Hundinuiad paljunevad ja levivad väga jõuliselt. Veekogude kallastel kasvavad pikkade lihtsate lehtedega hundinuiad torkavad silma oma pruunide tõlvikute poolest. Ruljas tõlvikus on tihedasti koos arvukalt õisi. Õisik jaotub kaheks osaks: ülemine isasõitega osa on peenem, emasõitega alumine aga jämedam. Kui seemned on valmis, lagunevad nuiakujulised tõlvikud ja tuul kannab karvadega varustatud seemned laiali.

Kõrreliste kohastumine elukeskkonnaga

Paljud taimeliigid on võimelised end kaitsma liigse aurumise eest. Nende kitsaste lehtede servad on kaetud karvakestega või sisaldavad lehed ränihapet, mis muudab nad tugevaks ja vastupidavaks. Mõned rullivad oma lehed kokku, teiste lehestik on sinakat või hallikat värvi.

Kõik see aitab taimedel taluda kõrvetavat päikest ja pöuda.

Varjulistes metsades ja metsaveertel kasvavatel kõrrelistel on laiad tumehelised lehed. Nad üritavad suurema lehepinna kaudu vähest valgust paremini ära kasutada.

Veekogude kallastel sirgivate kõrreliste varte ja juurte rakud sisaldavad rohkelt õhku. See on nende kohastu-

misviis toimetulekuks niiskel mullal või lausa vees.

Leidub liike, kes suudavad edeneda toitainetevaesel pinnasel, nagu ka neid, kes tunnevad end hästi rabade ja soode happelisel mullal, ja neidki, kes eelistavad lubjarikast pinnast. Igal pool on suutnud taimed oma elukeskkonnaga kohastuda.

Kõrreliste nõuded kasvukohale

Suurem osa kõrrelisi eelistab päikeselist kasvukohta ja vett hästi läbilaskvat pinnast. See käib enamiku kõrreliste sugukonda kuuluvate liikide kohta. Raskesse savimulda tuleks vee läbilaskvuse parandamiseks ja liigniiskuse vältimiseks segada kruusa või jämedat liiva. Kuigi paljud kõrrelised suudavad edeneda ka liivasel pinnasel, oleks hea neile vahel ka komposti anda, siis ei nõrgu vesi liiga kiiresti läbi.

Päikeselist kasvukohta ja vett läbilaskvat pinnast eelistavad kõik hõbedast ja halli värvi lehestikuga liigid, nagu aruheinad (*Festuca*), stepirohud (*Stipa*), hiidhirsid (*Pennisetum*), sinikõrred (*Schizachyrium*) ja kaerandid (*Helictotrichon*). Selline kasvukoht sobib hästi ka kõrgekasvulistele liikidele. Naabriteks võiksid olla sarnast värvi lehestikuga püsikud, nagu näiteks ogaputked (*Eryngium*), pujud (*Artemisia*) või erinevad laugud (*Allium*).

Tihkes mullas, näiteks savimullas, on vähe õhku ja palju niiskust. Selline on ka rabamuld ja veekogude kalda-

muld, mis sobib hästi loalistele, aga ka päideroole ehk paelrohule ja kõrrelise-laadsete seltsi kuuluvatele nurmikatele, kes võiksid leida koha võhuhõõkade naabruses.

Kõrreliste kasutamine aias

Selles raamatus tuleb põhiliselt juttu ilu- ehk dekoratiivkõrrelistest. Kõrreliste kasutamiseks aias on mitmeid võimalusi.

Üheaastased: sobivad püsi- ja suvelillepeenrasse, on eriti kaunid suvel ja sügisel. Eelistavad hästi väetatud ja vett läbilaskvat aiamulda.

Madalad: sobivad pinnakatjaks, anumas, kiviktaimlasse, katusaeda. Eelistavad lahjat pinnast ja päikeselist või poolvarjulist kasvukohta. Säilitavad oma ilu ka talvisel ajal.

Keskmise kõrgusega: sobivad nii aia kui pargi püsikupeenrasse. Igihaljad liigid on tänulikud varjulise, suvelihaljad aga päikeselise kasvukoha ja hea aiamalla eest. Olenevalt liigist pakuvad silmarõõmu kevadest kuni sügiseni.

Kõrged: sobivad kõige paremini suurde aeda ja haljasalale koos teiste püsikutega, kuid on nägusad ka soolotaimena. Vajavad vett hästi läbilaskvat toitaineterikast mulda, eelistavad päikeselist kasvukohta. Neid võib kasutada ka hekitaimena või aia liigendajana. Kõrged kõrrelised on eriti silmatorkavad sügisel. Kõrsi ja lehti ei tasu hilissügisel maha lõigata,

sest talvel härmatisega kaetult pakuvad nad imelist vaatepilti.

Kirjulehised: silmapaistva lehestiku tõttu tuleks nad istutada hästi läbi mõeldud kohta. Tihti on sordid helleikumad kui liigid, nad vajavad viljakat mulda ja tuulevarjulist kasvupaika, eelistavad enamasti poolvarju. Püsiavad dekoratiivsed aasta läbi.

Niiske kasvukoha kõrrelised: tunnevad end hästi veekogude kallastel, sageli isegi lausa vees, oma pikkade võsunditega levivad nad väga kiiresti. Sobivad igat liiki veekogude lähedusse, kasutatakse ka vee bioloogiliseks puhastamiseks. Väiksemate, näiteks aeda rajatud kunstmaterjalist põhjaga veesilmade kallastele võiks istutada madalamaid liike. Nende levikut oleks otstarbekas piirata maasiseste tõketega, muidu võivad taimed põhjale viga teha. Betoonsüvisega tiikide ääres võib edukalt kasvatada ka kuiva kasvukoha liike.

Liivase kasvukoha kõrrelised: neil liikidel on samuti pikad võsundid, kuid nende kasvupinnas peab olema toitainetevaene. Taluvad ka soolast pinnast.

Bambused: enamasti puitunud vartega, moodustavad mõne aastaga tõelise padriku. Tihti on nende võsundid mitme meetri pikkused ja võivad kahjustada isegi hooneid, seepärast tuleks bambuse levikut maasiseste tõketega piirata.

Mõnikord on juba taime lähemalt silmitsedes selge, millist kasvukohta ta võiks vajada.

Näiteks tumeroheliste, tihti igihaljaste laiade lehtedega kõrrelised tunnevad end hästi puude või hoonete varjus. Nad on pärit metsast ning tahavad huumusküllast mulda.

Halli ja sinaka varjundiga kõrrelised on pärit stepist. Nad vajavad täispäikeselist kasvukohta, palju soojust ja vett hästi läbilaskvat, mõnikord isegi kivist pinnast. Sellised liigid sobivad katuste haljastamiseks, aga ka kiviktaimlasse ja alpipeenrasse.

Koduaeda võiks üldiselt valida liike, kes moodustavad kena puhma ega levi eriti jõuliselt.

Kas kasvatada üht või teist kõrrelise-liiki üksikult või kogumikuna, oleneb eelkõige aia, aga ka taime suurusest.

Kõrged kõrrelised, näiteks hiina siidpööris (*Miscanthus sinensis*), võiks kasvada püsikupeenral üksikult, siis tuleb ta ilu paremini esile. Pika peenra korral pääseb hästi mõjule ka kindla liigi rütmiline kordus. Selle kohta pakuvad häid näiteid Inglise püsikuaiad. Kõrgekasvuliste kõrrelistele on sobilikeks naabriteks kõrged püsililled, nagu sügisastrid, päevaliiliad ja kaeralilled. Kõrgetele kõrrelistele tuleb kevaditi enne võrsete tärkamist anda veidi komposti.

Kõrgete, pilkupüüdvate õisikutega siidpöörise (*Miscanthus*) sordid sobivad hästi tänavatevahelisele haljasribale. Siidpöörisest saab kujundada ka vabalt kasvava heki, mis pakub kaitset nii tuulte kui võõraste pilkude eest. Püsikupeenra tagaservas sirguvad kõrged kõrrelised moodustavad aga

erksavärvilistele õitele rahuliku rohelise tausta.

Keskmise kõrgusega kõrrelisi võib kasvatada nii üksikult kui ka väiksemate rühmadena. Kui istutada lähetikku näiteks kolm või enam taime, moodustub neist peagi üks kohev puhmik. Selline istutusviis sobib kõige paremini looduskõrrelistele. Keskmisekasvulised sinakasrohelist lehtedega liigid on headeks kaaslasteks roosidele, näiteks hall aruhein polüantroosidele. Tuleks aga jälgida, et roosid ei jääks kõrreliste varju.

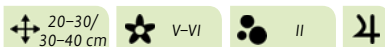
Madalakasvulisi kõrrelisi oleks hea istutada nii, et nad moodustaksid maad katva ühtlase mati. Sellise ühevärvilise padjandi taustal tulevad kõrgemad püsikud paremini esile. Ühele ruutmeetrile tuleks olenevalt liigist istutada 12–24 taime. See pole aga muru, mille peale võib alati astuda.

Soovitused, kas istutada taimed üksikult või pigem rühmadena, leiata taimede lühikirjelduste juurest.

Värvus ja vorm

Iluaianduses kasutatakse kõrrelisi ennekõike nende lehestiku nõtkete vormi tõttu. Kuid imetlusväärne on ka lehtede värvus, mis ulatub rohelise toonidest kuni sinise eri varjunditeni.

Sinaka värvusega kitsalehised liigid soovivad päikeselist kasvukohta ja kuiva pinnast, sest just selline on nende looduslik kasvukeskkond. Mõne liigi lehed kaunistavad aga sügisest aeda oma kollaka või punaka lehestikuga.

Carex plantaginea

Teelehine tarn

Cyperaceae, lõikheinalised

Kodumaa: Põhja-Ameerika idaosas.

Kasvuvorm: moodustab puhma.

Lehed: igihaljad, 10–25 laiused, erkrohelised.

Õied: õisikud kollakaspruunid, õievarred pikad.

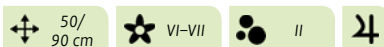
Viljad: pruunid põisikud.

Kasvukoht: poolvarjuline; parasniiske kuni niiske happeline pinnas.

Kasutamine: puude ja põõsaste alla seltsiks sõnajalgadele.

Paljundamine: jagamise teel.

Märkus: kaitsta talvise päikese eest; talub ajutist kuivust.

Carex pseudocyperus

Kraavtarn

Cyperaceae, lõikheinalised

Kodumaa: Euroopa, Põhja-Ameerika, Ida-Aasia, Uus-Meremaa.

Kasvuvorm: longus lehtedega püsik, moodustab võsundeid.

Lehed: talvehaljad, lailineaalsed, mattrohelised, 8–12 mm laiused.

Õied: emaspähikud 3–6 cm pikkused, rippuvad, kollakasrohelised, kobaras koos, isaspähikud väiksemad.

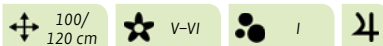
Viljad: kollakad põisikud ahenevad pikaks nokaks.

Kasvukoht: päikeseline kuni poolvarjuline; soine kuni päris märg pinnas.

Kasutamine: veekogude kallastele.

Paljundamine: jagamise teel.

Märkus: Eestis soodes ja niisketel niitudel tavaline taim.

Carex riparia

Kallastarn

Cyperaceae, lõikheinalised

Kodumaa: Euraasia.

Kasvuvorm: püstise kasvuga, moodustab võsundeid.

Lehed: suvehaljajad, hallikasrohelistel, kuni 15 mm laiused.

Õied: pähikud püsti, lühikese rao küljes, ligi 6 cm pikkused ja kuni 14 mm laiused.

Viljad: emaspõisikud kollakasrohelistel, küpsenult rippuvad.

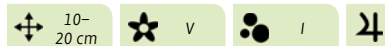
Kasvukoht: päikeseline; soine pinnas.

Kasutamine: suuremate veekogude kallaste haljastamiseks.

Paljundamine: jagamise teel, võsunditega, seemnetega.

Sort: 'Variegata', leheservad valged, levib aeglasemalt.

Märkus: ei sobi väikeste tiikide äärde. Eesti looduses kasvab paiguti märgadel niitudel ja veekogude kallastel.

Carex siderosticha

Laialehine tarn

Cyperaceae, lõikheinalised

Kodumaa: Hiina, Korea, Jaapan.

Kasvuvorm: moodustab madalaid tihedaid mättaid.

Lehed: suvehaljajad, kollakasrohelistel, laiad. Talveks lehed kuhtuvad.

Õied: õisikud punakad.

Viljad: põisikud ahenevad nokaks.

Kasvukoht: poolvarjuline; parasniiske pinnas.

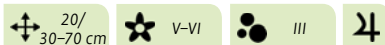
Kasutamine: pottidesse, pinnakatjaks varakult õitsvate põõsaste alla.

Paljundamine: kevadel jagamise teel.

Sort: 'Variegata' (fotol), valgetriibuline, kevadel lehtedel roosad triibud. Liigist aeglasema kasvuga ja külmaõrnem.

Märkus: dekoratiivse lehestikuga tarn.

Sarnane liik: teelehine tarn (*Carex plantaginea*).

Carex sylvatica

Metstarn

Cyperaceae, lõikheinalised

Kodumaa: Euroopa, Lääne-Aasia.

Kasvuvoorm: veidi kaarduvate lehtedega püstjas puhmik.

Lehed: suvehaljad, helerohelised, 3–8 mm laiused.

Õied: isaspähikud kuni 25 cm pikkused, rippuvad.

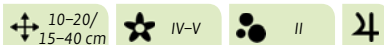
Viljad: põisikud pruunikasrohelistes, ahenevad nokaks.

Kasvukoht: poolvarjuline kuni varjuline; parasniiske kuni niiske toitaineterikas pinnas.

Kasutamine: loodusaeda.

Paljundamine: jagamise teel.

Märkus: puhmikud erineva kõrgusega. Eesti lodumetsades paiguti kasvav liik.

Carex umbrosa

Vilutarn

Cyperaceae, lõikheinalised

Kodumaa: Euroopa, Lääne-Aasia.

Kasvuvoorm: longus lehtedega puhmik.

Lehed: talvehaljad, rohelistes, jäigad, 2 mm laiused.

Õied: pähikud 2–3 cm pikkused, munajad.

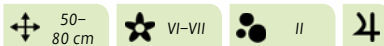
Viljad: põisikud kollakad, karvadega.

Kasvukoht: poolvarjuline kuni varjuline; parasniiske pinnas.

Kasutamine: istutada huumusrikkale savimullale, heaks kaaslaste varjupüsikutele.

Paljundamine: jagamise teel.

Märkus: talub puude ja põõsaste juurte survet.

50–80 cm

VI–VII

II

4

Carex vesicaria

Põistarn

Cyperaceae, lõikheinalised

Kodumaa: Euraasia.

Kasvuvorm: püstjas õhuline puhmik, moodustab võsundeid.

Lehed: suvehaljajad, puhasrohelistes, lineaalsed, varred teravalt kolmekandilised.

Õied: pähikud 2–8 cm pikkused, kollakasrohelistes.

Viljad: põisik kollane, aheneb sujuvalt nokaks.

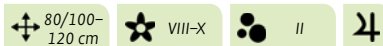
Kasvukoht: päikeseline; niiske ja soine pinnas.

Kasutamine: suuremate veekogude kallaste haljastamiseks.

Paljundamine: jagamise teel.

Märkus: moodustab võsundeid. Eesti soodes ja niisketel niitudel tavaline taim.

Sarnane liik: pudeltarn (*Carex rostrata*), lehed kitsamad, põisik pruunikas.

80/100–120 cm

VIII–X

II

4

Chasmanthium latifolium

(sün. *Uniola latifolia*)

Laialehine haikhein

Poaceae, kõrrelised

Kodumaa: Põhja-Ameerika, USA kaguosa, Florida.

Kasvuvorm: veidi kaardunud lehtedega õhuline püstjas puhmik.

Lehed: suvehaljajad, kuni 20 cm pikkused, 20 mm laiused, helerohelistes.

Õied: 30 mm pikkused lapikud pähikud, ripuvad kaarduvatel õievartel, algul rohelistes, hiljem pronksjaspunases.

Viljad: kuivanud õiepähikud jäävad taime kaunistama ka talveks.

Kasvukoht: päikeseline kuni poolvarjuline; parasniiske toitaineterikas pinnas.

Kasutamine: püsikupeenrasse, puude ja põõsaste äärtesse. Kuivkompositsiooni. Lõiketaim.

Paljundamine: seemnetega, jagamise teel.

Märkus: dekoratiivsete õisikutega taim. Vajab kergelt talvekatet.